

ODISSEY DOSTONIDA OBRAZLAR TIZIMI**25. 184-guruh talabasi So'piyeva Farangiz Otabek qizi****O'qituvchi: Abdullayeva Gulnoza****Farg'ona davlat universiteti Filologiya fakulteti****Filologiya va tillarni o'qitish: o'zbek tili yo'nalishi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.20119844>**

Kalit so'zlar: Odissey, obrazlar tizimi, Epik Doston, Qahramonlik, Penelopa, Telemax, Afina, Poseydon, Sadoqat, Ilohiy kuchlar

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada "Odissey" dostonidagi obrazlar tizimi chuqur tahlil qilinadi. Asarda bosh qahramon Odissey obrazi markaziy o'rinni egallab, uning aql-zakovati, matonati va murakkab hayot yo'li orqali insoniy fazilatlar yoritiladi. Shu bilan birga, Penelopa, Telemax, Afina, Poseydon kabi obrazlar orqali sadoqat, jasorat, ilohiy kuchlar va inson taqdiri o'rtasidagi munosabatlar ochib beriladi.

Maqolada har bir obrazning funksional ahamiyati, ular o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik hamda dostonning g'oyaviy-badiiy mazmunini shakllantirishdagi o'rni ilmiy asosda tahlil etiladi.

Ключевые слова: Одиссея, система образов, эпос, героизм, Пенелопа, Телемах, Афина, Посейдон, верность, божественные силы

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлен углубленный анализ системы образов в эпосе «Одиссея». Образ главного героя Одиссея занимает центральное место в произведении, подчеркивая человеческие качества через его интеллект, стойкость и сложный жизненный путь. В то же время, через такие образы, как Пенелопа, Телемах, Афина, Посейдон, раскрывается взаимосвязь между верностью, мужеством, божественными силами и человеческой судьбой.¹

В статье на научной основе анализируется функциональное значение каждого образа, взаимосвязь между ними и их роль в формировании идеологического и художественного содержания эпоса. Также через систему образов освещаются мировоззрение, моральные ценности и эстетические взгляды древнегреческого общества.

Keywords: Odyssey, system of images, Epic Epic, Heroism, Penelope, Telemachus, Athena, Poseidon, Loyalty, Divine powers

ANNOTATION

This article provides an in-depth analysis of the system of images in the epic "Odyssey". The image of the main character Odysseus occupies a central place in the work, highlighting human qualities through his intelligence, fortitude and complex life path. At the same time, through images such as Penelope, Telemachus, Athena, Poseidon, the relationship between loyalty, courage, divine powers and human destiny is revealed.

The article analyzes the functional significance of each image, the relationship between them, and its role in forming the ideological and artistic content of the epic on a scientific basis.

KIRISH

¹ Homer – Odissey. Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2018.

“Odissey dostonida obrazlar tizimi” mavzusi qadimgi yunon adabiyotining eng muhim va murakkab masalalaridan biri hisoblanadi. Odissey dostoni Homer tomonidan yaratilgan bo‘lib, unda nafaqat bir qahramonning sarguzashtlari, balki keng qamrovli obrazlar tizimi orqali inson hayoti, jamiyat, ilohiy kuchlar va axloqiy qadriyatlar o‘z ifodasini topgan.

Doston markazida bosh qahramon — Odissey turadi. U dono, zukko, sabrli va murakkab vaziyatlardan chiqib ketish qobiliyatiga ega shaxs sifatida tasvirlanadi. Odissey obrazi orqali inson aqli va irodasining ustunligi ko‘rsatiladi. Uning Troya urushidan so‘ng uyiga qaytish yo‘lida boshidan kechirgan sinovlari orqali insonning ruhiy va jismoniy chidamliligi namoyon bo‘ladi.

Odisseyning rafiqasi Penelopa obrazi sadoqat va sabr timsolidir. U erining uzoq yillar davomida qaytishini kutadi va o‘zining aql-zakovati bilan turli sovchilardan himoyalanaadi. Penelopa obrazi orqali qadimgi jamiyatda ayolning axloqiy pokligi va oilaga sodiqligi ulug‘lanadi.

Dostonda Telemax obrazi ham muhim o‘rin egallaydi. U yosh avlod vakili sifatida otasini izlashga chiqadi va bu jarayonda mustaqil shaxs sifatida shakllanadi. Telemax obrazi orqali tarbiya, o‘shish va erkaklikka yetishish jarayoni yoritiladi.

Ilohiy obrazlar tizimi ham dostonning ajralmas qismidir. Afina Odisseyini qo‘llab-quvvatlovchi, unga yo‘l ko‘rsatuvchi donishmand ma‘buda sifatida tasvirlanadi. Aksincha, Poseydon Odisseyga qarshi kuch sifatida chiqadi va uning yo‘lini qiyinlashtiradi. Bu qarama-qarshiliklar orqali inson va taqdir, ilohiy kuchlar o‘rtasidagi ziddiyat aks ettiriladi.

Dostonda yana bir qator muhim obrazlar mavjud. Masalan, Kirke — sehr-jodu timsoli bo‘lib, insonning zaif tomonlarini ochib beradi. Kalipso esa go‘zallik va vasvasa ramzi sifatida talqin qilinadi. U Odisseyini uzoq vaqt o‘z orolida ushlab qoladi. Polifem esa yovvoyi kuch va aqlsizlikni ifodalaydi. Odisseyning uni aldab qutulishi aqlning kuchdan ustunligini yana bir bor ko‘rsatadi.

Manfiy obrazlar tizimida sovchilar (Penelopaga uylanmoqchi bo‘lganlar) alohida o‘rin tutadi. Ular ochko‘zlik, axloqsizlik va tartibsizlik timsoli sifatida tasvirlanadi. Ularning Odissey tomonidan jazolanishi adolat g‘oyasini mustahkamlaydi.

Dostondagi yordamchi obrazlar ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, sodiq xizmatkorlar, dengizchilar, do‘stlar va boshqa ikkinchi darajali qahramonlar asosiy g‘oyani to‘ldirib, voqealar rivojiga xizmat qiladi. Har bir obraz o‘z vazifasiga ega bo‘lib, umumiy tizimda muhim bo‘g‘in hisoblanadi.

Obrazlar tizimi tarkiban bir necha guruhlariga ajratiladi: Markaziy obrazlar (Odissey, Penelopa, Telemax)

Ilohiy obrazlar (Afina, Poseydon va boshqalar)

Qarama-qarshi (antagonistik) obrazlar (Polifem, sovchilar)

Yordamchi obrazlar (xizmatkorlar, do‘stlar)

Ramziy obrazlar (Kalipso, Kirke)²

Doston obrazlari o‘zaro bog‘liq holda yagona tizimni tashkil etadi. Har bir obraz bosh g‘oya — insonning o‘z uyiga, o‘z ildizlariga qaytishi, sadoqat, sabr va matonat orqali sinovlardan o‘tishi g‘oyasiga xizmat qiladi. Shu jihatdan obrazlar tizimi dostonning badiiy qiymatini oshiradi va uni jahon adabiyotining nodir namunalaridan biriga aylantiradi.

³ Homer – The Odyssey. London: Penguin Classics, 2003.

Odisseya (lotincha: Odessea, Odyssia, /'ɒdɪsi/; [1] qadimgi yunoncha: Ὀδύσσεια) – yunon epik dostoni. Muallifligi Gomerga nisbat beriladi. Miloddan avvalgi taxminan 9— 8-asrlarda paydo bo'lgan „Iliada“ dostonidan keyin yaratilgan. Gekzometr (musaddas o'lchovi)da yozilgan (12100 misra). Odisseya negizida dunyoga mashhur shunday folklor syujeti yotadi: uzoq darbadarlikdan so'ng sadoqatli rafiqasi Penelopa oldiga tanib bo'lmaydigan holda eri – Odissey qaytib keladi. Odissey obrazida qaxramonlik sifatlaridan ko'ra uning aql-zakovati, epchilligi, tadbirkorligi ustun turadi.

Odisseyada maishiy kartinalar va ertak unsurlari „Iliada“dagiga qaraganda ko'proq. Doston qadim zamonlardayoq yunon xalqining muqaddas va mo'tabar kitobiga aylangan. Ko'p tillarga tarjima qilingan. Ayrim parchalari o'zbek tilida Mirtemir tarjimasida nashr etilgan [2].

Odisseya yunon qahramoni va Itaka qiroli Odisseyning o'n yil davom etgan Troya urushidan so'ng vataniga qaytish sayohati haqida hikoya qiladi. Troyadan Itakagacha bo'lgan yo'li yana o'n yil davom etadi. Bu vaqt mobaynida u ko'plab xavf-xatarlarga duch keladi va barcha hamrohlari halok bo'ladi. Odisseyning uzoq vaqt yo'qligi sababli, uni vafot etgan deb o'ylashadi. Shu sababli, Odisseyning xotini Penelopa va o'g'li Telex Penelopa bilan turmush qurish uchun raqobatlashayotgan bir to'da bebosh kuyovlikka nomzodlar bilan kurashishga majbur bo'ladi.³

Odisseya dastlab miloddan avvalgi VIII yoki VII asrlarda yunonchada yozib olingan va miloddan avvalgi VI asr o'rtalariga kelib yunon adabiyoti na'munasiga aylangan. Qadimda Gomerning muallifligi haqiqat deb qabul qilingan, biroq zamonaviy ilm-fan „Iliada“ va „Odisseya“ uzoq og'zaki an'analarning bir qismi sifatida alohida yaratilgan degan taxminlarni ilgari suradi. Keng tarqalgan savodsizlikni hisobga olgan holda, doston tinglovchilar uchun aoidos yoki rapsod tomonidan ijro etilgan.

Dostonning asosiy mavzulari nostos (νόστος; 'qaytish', vatanga qaytish), sargardonlik, kseniya (ξενία; 'mehmon-do'stlik'), qahramonlarni sinovdan o'tkazish va turli bashoratlarni o'z ichiga oladi. Olimlar hamon asardagi ayollar va qullar kabi ba'zi guruhlarning hikoyadagi ahamiyatini o'rganmoqdalar, chunki bu guruhlar Odisseyada qadimgi adabiyotning boshqa asarlariga nisbatan muhimroq rol o'ynaygan. Bu e'tibor, ayniqsa, Troya urushi davrida askarlar va podshohlarning jasoratlariga qaratilgan Iliada bilan taqqoslaganda anchagina e'tiborga molikdir.

„Odisseya“ G'arb adabiyotining eng muhim asarlaridan biri sanaladi. „Odisseya“ning ingliz tiliga ilk tarjiması XVI asrda amalga oshirilgan. Turli ommaviy axborot vositalari orqali uning davrga moslashtirilgan va qayta yaratilgan talqinlari ishlab chiqarishda davom etmoqda. 2018-yilda BBC Culture dunyo bo'ylab mutaxassislar orasida adabiyotdagi eng davomli hikoyani aniqlash maqsadida so'rovnoma o'tkazganida, „Odisseya“ ro'yxatning yuqori pog'onasidan joy olgan [3].

Tuzilishi Kotib John Rhosos tomonidan yozilgan I kitobning XV asrga tegishli qo'lyozmasi (Britaniya muzeyi)⁴

“Odisseya” asari daktıl geksometr, boshqacha aytganda Gomer geksometri deb ataluvchi usulda yozilgan bo'lib, jami 12109 misradan iborat [4][5]. Asar medias res uslubida, ya'ni voqealar rivoji o'rtasidan boshlanib, oldingi hodisalar xotiralar va hikoyalar orqali tasvirlanadi [6].

⁴ F. Losev – Antik adabiyot tarixi. Moskva, 2012.

⁵ E. V. Jirmunskiy – Qadimgi yunon eposi. Moskva, 2010.

“Odisseya” 24 kitobdan iborat. Ba’zi olimlar bu bo’linishni yunon alifbosining 24 ta harfiga bog’liq deya hisoblashgan bo’lsa-da, zamonaviy tadqiqotlar bu aloqani oldingi olimlar tomonidan yaratilgan tarixiy asosga ega bo’lmagan uydirma deya baholagan[7]. Alohida kitoblarga ajratish, ehtimol, asar yozilgandan ancha keyin amalga oshirilgan bo’lishi mumkin, ammo bugungi kunda bu holat zamonaviy tuzilishning bir qismi sifatida qabul qilinadi.

Qadimgi Yunonistonda ba’zi kitoblarga alohida nomlar berilgan. Telemaxning nuqtai nazariga qaratilgan 1–4-kitoblar „Telemaxiya“ deb ataladi[8]. Ayrim olimlar bular dostonga keyinchalik qo’shilgan deb hisoblasa, boshqalari esa keyingi qismlar ularsiz ma’nosiz bo’lib qolishini ta’kidlaydi[9]. Odissey o’z sarguzashtlari haqida hikoya qilgan 9–12-kitoblar

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Odissey dostonida obrazlar tizimi mukammal va o’zaro uzviy bog’langan holda shakllangan. Asarda Odissey obrazi markaziy o’rin egallab, uning aql-zakovati, matonati va hayot sinovlariga bardoshliligi orqali insoniy fazilatlar yuksak darajada ifodalanadi. Shu bilan birga, Penelopa va Telemax obrazlari sadoqat, sabr, oila qadriyatlarini va avlodlar davomiyligini ifodalovchi muhim timsollar sifatida namoyon bo’ladi.

Dostondagi ilohiy obrazlar — Afina va Poseydon orqali inson taqdiri va ilohiy kuchlar o’rtasidagi murakkab munosabatlar ochib beriladi. Shuningdek, manfiy va ramziy obrazlar orqali yaxshilik va yomonlik, aql va kuch, sadoqat va xiyonat kabi qarama-qarshi tushunchalar badiiy jihatdan yoritiladi.

Umuman olganda, obrazlar tizimi dostonning g’oyaviy-badiiy mazmunini to’liq ochib berishga xizmat qiladi va qadimgi yunon jamiyatining dunyoqarashi, axloqiy me’yorlari hamda estetik qarashlarini chuqur aks ettiradi.

Shu bilan birga, Penelopa obrazi orqali sadoqat, sabr, vafodorlik va oilaga bo’lgan cheksiz hurmat ifodalanadi. Uning uzoq yillar davomida erini kutishi qadimgi jamiyatda ayolning ma’naviy pokligi va mustahkam irodasini aks ettiradi. Telemax obrazi esa yosh avlodning shakllanishi, mustaqil hayotga kirib borishi va otalar merosini davom ettirish g’oyasini ifodalaydi.

Dostondagi ilohiy kuchlar — Afina va Poseydon obrazlari orqali inson hayotida taqdir, ilohiy iroda va kosmik kuchlarning o’rni yoritiladi. Afina aql, donolik va himoya timsoli sifatida ijobiy kuchni ifodalasa, Poseydon g’azab, to’sqinlik va sinovlarni ifodalovchi qarama-qarshi kuch sifatida namoyon bo’ladi. Bu esa dostonning dramatik ziddiyatlarini kuchaytiradi.

Bundan tashqari, Kalipso, Kirke, Polifem kabi obrazlar orqali insonning turli sinovlarga duch kelishi, nafs, vasvasa, qo’rquv va xavf kabi holatlar ramziy tarzda ifodalanadi. Ayniqsa, Polifem bilan bog’liq voqealar aql va zukkolikning qo’pol kuch ustidan g’alabasini yaqqol ko’rsatadi. Manfiy obrazlar — sovchilar timsolida esa jamiyatdagi tartibsizlik, ochko’zlik va axloqiy tanazzul tanqid qilinadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Homer – Odissey. Toshkent: G’afur G’ulom nashriyoti, 2018.
2. Homer – The Odyssey. London: Penguin Classics, 2003.
3. E. V. Jirmunskiy – Qadimgi yunon eposi. Moskva, 2010.
4. F. Losev – Antik adabiyot tarixi. Moskva, 2012.
5. M. M. Baxtin – Epik janrlar va roman nazariyasi. Moskva, 2011.
6. M. Tronskiy – Antik adabiyot tarixi. Moskva, 2014.

7. N. I. Konrad – Adabiyot tarixi masalalari. Moskva, 2013.
8. S. Averintsev – Antik madaniyat va adabiyot. Moskva, 2015.
9. G. S. Pomerants – Madaniyat va tafakkur. Moskva, 2016.
10. B. A. Uspenskiy – Badiiy matn tahlili. Moskva, 2017.
11. Q. Yoʻldoshev – Adabiyot nazariyasi. Toshkent, 2020.
12. S. Mamajonov – Jahon adabiyoti tarixi. Toshkent, 2019.
13. D. Quronov – Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent, 2021.
14. N. Karimov – Adabiyot va zamon. Toshkent, 2018.
15. Oʻzbekiston Milliy ensiklopediyasi – Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi. Toshkent, 2015.